

**ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI İNANÇ
MERKEZLERİ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

**23-27 EYLÜL 2002
MERSİN**

ANKARA - 2004

DİNLER TARİHİNİN YAZILDIĞI ŞEHİR : ŞANLIURFA

Yrd.Doç.Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU*

Şanlıurfa, dünya kültür ve medeniyetinin tarihteki merkezi sayılan ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan bölge üzerindeki yer almaktadır. En eski dinlerden en son dine kadar bütün dinler bu bölgede ortaya çıkmış, yazı bu bölgede bulunmuştur.

Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesine bağlı Kantara Köyü yakınındaki Nevalı Çori antik yerleşim yerinde ve il merkezine bağlı Göbekli Tepe'de yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. 9000 yıllarına ait dünyanın en eski tapınak kalıntılarına rastlanılmış ve Şanlıurfa'nın, inanan insanların dünyadaki en eski merkezi olduğu anlaşılmıştır.

İlkel dinlerin dünyadaki en eski merkezi Şanlıurfa, çok tanrılı (politeist) dinler ile tek tanrılı (monoteist) dinlerin önemli merkezlerinden biridir.

Ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Asur ve Babillerin politeist inancına dayanan **Paganizm**'in (putperestlik) önemli merkez şehirleri Harran ve Soğmatar Şanlıurfa sınırları içersindedir.

Musevi, Hıristiyan ve İslam dinleri peygamberlerinin atası olan **Hz.İbrahim** Şanlıurfa'da doğmuş, Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele ettiği için burada ateşe atılmıştır. **Lut Peygamber**, amcası Hz.İbrahim'in Urfa'da ateşe atılmasını görmüş ve daha sonra buradan Sodom'a doğru yola çıkmıştır. İbrahim Peygamberin torunu ve İsrailoğullarının atası **Yakub Peygamber** Harran'da dayısı kızları **Lea** ve **Rahel** ile evlenmiş, Eyyub Peygamber Şanlıurfa'daki bir mağarada hastalık çekmiş ve Şanlıurfa'da vefat etmiştir. **Elyesa' Peygamber** Eyyub Peygamber'in yaşadığı Eyyub Nebi Köyü'ne kadar gelmiş, ancak kendisini göremeden orada vefat etmiştir. **Şuayb Peygamber**, Harran'a 37 km. mesafedeki **Şuayb Şehri**'nde yaşamış, **Musa Peygamber**, Şuayb Şehri yakınındaki **Soğmatar**'da Şuayb Peygamberle buluşmuş ve sihirli asasını burada Şuayb Peygamber'den almıştır.

* Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Böl.Öğr.Üyesi

İsa Peygamber, Şanlıurfa'yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini havarilerinden **Addai** ile Urfa Kralı **Abgar Ukkama**'ya göndermiş, Hristiyanlık devlet dini olarak dünyada ilk defa bu kral tarafından Urfa'da kabul görmüştür.

İşte; bazıları kaynaklara, bazıları da söylencelere dayanan tüm bu özelliklerinden dolayı Şanlıurfa "**Peygamberler Şehri**", "**İnançlar Diyarı**" ve "**Kutsanan Şehir**" adlarıyla tanınmaktadır.

Yukarıda zikredilen inanç değerlerinin zenginliği dikkate alındığında, üç semavi din tarafından dünyada kutsal olarak tanınan , **Mekke, Medine, Kudüs, Vatikan, Antakya, Efes, İznik, İstanbul, Demre, Kapadokya, Tarsus** ve **Şanlıurfa**'dan oluşan 12 merkez içersinde Şanlıurfa'nın çok önemli bir yerinin olduğu görülmekte, bu merkezlerden Türkiye Cumhuriyeti sınırları içersinde yer alan sekizi içersinde ise birinci sırada geldiği kolayca anlaşılabilir. bilmektedir.

İLKEL DİNLER VE ŞANLIURFA

Göbekli Tepe - Nevalı Çori ve Tapınakları

İl merkezi yakınlarındaki **Göbeklitepe**'de yapılan arkeolojik kazılarda günümüzden 11.000 yıl öncesine tarihlenen (M.Ö.9000) **Cıvalı Taş Devri (Neolitik Çağ)** insanlarına ait dünyanın en eski tapınak kalıntıları bulunmuş ve böylece Şanlıurfa'nın inanan insanların dünyadaki en eski merkezi olduğu anlaşılmıştır .

Göbeklitepe insanların tapındıkları boğa, arslan,kurt, domuz, turna kuşu, ördek ve yılan başta olmak üzere çeşitli hayvan kabartmalı steller 1997-1999 kazılarında ortaya çıkartılmıştır (Resim 1,2).

Neolitik Çağ'ın M.Ö.8000-8500 evresine ait ikinci bir tapınak yeri Harran Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü tarafından 1988 yılında Şanlıurfa il sınırları içersindeki Tektek Dağları mevkiinde yer alan **Karahantepe (Keçilitepe)**'de keşfedilmiş ve burada yapılan yüzey araştırmasında toprağa gömülü, ancak başları görülebilen çok sayıda stel tespit edilmiş, bunlardan birinin üzerinde **Cinsiyet Tanrısı**'nı sembolize eden bir yılan figürüne rastlanılmıştır. Harran Üniversitesi tarafından ilerki yıllarda burada yapılması düşünülen arkeolojik kazılar dünya dinler tarihine önemli bulgular kazandıracaktır.

Göbeklitepe ve Karahantepe tapınakları dışında, Hilvan İlçesi'ne bağlı **Nevali Çori**'de yapılan arkeolojik kazılarda Neolitik Çağ'ın M.Ö.7000 evresine bağlanan kare planlı bir tapınak ve içersinde stilize insan figürlü iki stel bulunmuştur. Şanlıurfa bölgesinde yapılan bir çok arkeolojik kazıda **Kalkolitik çağ** ve **Eski Tunç Çağı** halklarının tapındıkları şematik tanrı heykelciklerine (idol) rastlanılmıştır. Bozova İlçesi'ne bağlı **Titriş Höyük** nekropolünde ortaya çıkartılan ve insan şeklinde tanrıları tasvir eden çok sayıda keman tipi idol Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 3).

ÇOK TANRILI DİNLER VE ŞANLIURFA

İlkel dinlerin dünyada bilinen eski merkezi Şanlıurfa, çok tanrılı dinlerin de dünyadaki önemli merkezlerinden biridir. Ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Asur ve Babillerin politeist (çoktanrılı) inancına dayanan paganizm'in önemli merkez şehirleri **Harran** ve **Soğmatar** Şanlıurfa il sınırları içersindedir.

HARRAN VE PAGANİZM

Şanlıurfa il sınırları içersinde yer alan tarihi Harran şehri, ay,güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Assur ve Babillerin politeist inancına dayanan Paganizmin önemli bir merkezi idi ve Ay Tanrısı Sin'in mabedi burada bulunuyordu.

Babiller döneminde "**ilu sa ilani**" (tanrıların tanrısı), "**sar ilani**" (tanrıların kralı) ve "**bel ilani**" (tanrıların efendisi-rabbi) olarak adlandırılan ay tanrısı "**Sin**" paganistlerin en büyük tanrısı olma özelliğini asırlar boyu devam ettirmiş ve Romalılar döneminde "**mar aleha**" olarak adlandırılmıştır. M.Ö. 2000 başlarına ait **Kültepe** ve **Mari** tabletlerinde Harran'daki Sin mabedinde bir antlaşma imza edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Yine M.Ö. İŞ. binin ortalarına ait Hitit tabletlerinde, Hititlerle Mitanniler arasında yapılan bir antlaşmaya Harran'daki ay tanrısı **Sin**'in ve güneş tanrısı Şamas'ın şahit tutulduğu belirtilmektedir. 1950 yılında Harran'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan ve Babil kralı **Nabonid**'i (M.Ö. V.y.y.) tanrı Sin ve Şamas'a karşı saygı duruşunda gösteren çivi yazılı steller Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 4)

Dr. Nurettin Yardımcı'nın 1985 yılı kazılarında Harran höyüğünde bulunduğu Babil Kralı Nabonid dönemine ait çivi yazılı iki tablette Sin mabedinden ve **E.HUL.HUL** tapınağından söz edilmektedir.

İslam kaynaklarında "**harraniler**" (putperestler) adıyla anılan paganistlerin bir kısmı; Harran'a gelen **Abbasi Halifesi Me'mun**'un "*Kur'an'da geçen semavi dinlerden birini seçin*" tavsiyesi üzerine Hristiyan, bir kısmı da Müslüman olmuş, önemli bir kısmı ise "*hiç kötülük etmeyen yüce bir yaratıcı*"nın varlığını kabul eden ve Kur'an'da ehli kitapla beraber üç yerde zikredilen güney Mezopotamya'daki **Sabiiler**'in monotesit (tektanrı) inanç sistemini benimsemiştir. Ancak bu grup, eski paganist inançlarından tam kopmayarak bu yüce varlığın sadece yaratma gibi önemli işleri gördüğüne, yarattığı varlıklarla ilgili diğer işleri ise aracı ilah olarak niteledikleri gezegenlerin ve bunlar adına inşa edilen tapınaklarda onları temsil eden putların yaptığına inançlarında yer vermişlerdir. Bu dönemde Sin hala tanrılar sisteminin zirvesinde yerini koruyor, "**ilahü'l-alilah**" (tanrıların tanrısı) ve "rab-bü'l-alilah" (tanrıların rabbi) olarak adlandırılıyordu. Böylece güney Mezopotamya'daki esas Sabiizm'den farklı bir çehreye bürünen bu dinin mensupları "**Harranlı Sabiiler**" olarak anılagelmişlerdir.

Harranlı Sabiiler'in son mabedleri 1081 yılında İslam hanedanlarından Numeyriler'in Harran Valisi **Yahya b. el-Şatr** tarafından yıkılmış ve böylece bu din sona ermiştir.

SOĞMATAR VE PAGANİZM

Harran'a 46 km. mesafedeki Soğma Harran'ın 50 km. kuzey doğusunda yer alan tarihi **Soğmatar** şehri de Harran şehri gibi ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Pagan dininin ve bu dinin baştanrısı **mar alahe**'nin (tanrıların efendisi) merkezidir. Mar alahe'yi temsil eden açık hava mabedi "**Kutsal Tepe**" Soğmatar'ın odak noktasını teşkil etmektedir. Kutsal Tepe'nin zirvesinde kaya yüzeyine oyulmuş ve M.S.164-165'lere tarihlenen Süryanice yazılar, bazı önemli kişilerin mar alahe adına bu tepeye diktirdikleri anıt sütunlar ve sunaklarla ilgilidir. Tepenin kuzeye bakan yamacındaki biri portre, diğeri boydan tasvir edilmiş iki insan kabartmasının tanrı Sin'i tasvir ettiği yanlarındaki Süryanice kitabelerden anlaşılmaktadır (Resim 5). Kutsal Tepe'nin batısında, kuzeyinde ve kuzey batısındaki tepelerde yer alan

7 adet yapı kalıntısı **Güneş, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür** tanrılarını temsil etmektedir (Resim 6). Kutsal Tepe'ye çıkan Soğmatar'lı Paganlar bu tapınaklara yönelerek ibadet ederler ve kurban keserlerdi. Haranlı Paganlar da ay tanrısı Sin mabedindeki ibadetleri sırasında baştanrı mar alaha'nin mabedinin bulunduğu Soğmatar'daki Kutsal Tepe'ye yönelirlerdi . Soğmatar kalesinin 250 m. kuzey batısında yer alan ve yüzyılımızın başında Fransız Konsolosu **Pognon** tarafından keşfedilip yazıları okunan ve "**Pognon Mağarası**" olarak adlandırılan mağaranın duvarlarında M.S. 150-200 yıllarına ait tanrılar ve önemli kişileri tasvir eden insan kabartmaları bulunmaktadır (Resim 7). Gök cisimlerinin tanrı sayıldığı Asur ve Babil topluluklarında ayrıca "**fırtına tanrısı**" ve "**kırların koruyucu tanrısı**" gibi bir çok tanrı kutsal sayılıyordu. Urfa Müzesi'nde Asur ve Hitit dönemine ait bu tanrılar tasvir eden bazalt steller bulunmaktadır (Resim 8).

Politeist inanca sahip Romalıların zafer tanrıçası "**Nike**" yi temsil eden zarif bir bazalt heykel Urfa Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 9) . Ayrıca Harran içkalesinin doğu duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış kalker taşından bir Nike kabartması yer almaktadır.

TEK TANRILI DİNLER (SEMAVİ DİNLER) VE ŞANLIURFA

İBRAHİM PEYGAMBER VE URFA

İbrahim Peygamber'in Doğduğu Mağara

Halil-ür Rahman ve Ayn Zeliha Gölleri

Babil Kralı Nemrud bir gece rüyasında tahtının yıkıldığını ve hükümdarlığının sona erdiğini görür. Münecimleri O'nun bu rüyasını "*bu yıl bir çocuk doğacak, senin krallığına ve putperest dinine son verecek ve tek tanrılı dini getirecek*" şeklinde yorumlar.

Bunun üzerine Nemrud, o yıl bütün hamile kadınların ve doğan çocukların öldürülmesini kararlaştırır. İbrahim'e hamile olan **Nuna** hamileliğini gizlemeyi başararak İbrahim'i bir mağarada gizlice doğurur. Bir rivayete göre 15 ay, diğer bir rivayete göre 7 sene bu mağarada gizlice yaşayan İbrahim

baba evine döndü. Ancak, Allah'ın bir mucizesi olarak İbrahim yaşının çok üzerinde bir delikanlı görünümünde idi. Hiç kimse O'nun Nemrud'un çocukları öldürdüğü yıllarda doğmuş olabileceğini düşünmüyordu.

Politeist inanca sahip Babillerde gök cisimlerinin tanrısal gücü olduğuna inanılıyor ve gök cisimlerini sembolize eden insan şeklindeki heykellere tapılıyordu. İbrahim, Nemrud ve halkının taptığı putlarla bakarak *"Ey kavimim, bu gördükleriniz ve taptığınız putlar hep yok olan varlıklardır. Ben bunlara Allah diyemem. Allah; yerleri, gökleri ve kainatta var olan her şeyi yaratandır"* diyerek insanları gerçek Allah'a ibadet etmeye çağırdı. Putları kırıp parçalamaya başladı. (1993 yılında Balıklıgöl çevre düzenleme projesi hafriyatında bulunan ve Urfa Müzesi'ne götürelen gözleri obsidiyenli kalker heykelin o döneme ait bir tanrı heykeli olduğu tahmin edilmektedir). Bunun üzerine Kral Nemrud İbrahim'i yakalatarak bugünkü Şanlıurfa Kalesi'nin bulunduğu tepeden aşağıda yaktığı büyük ateşe attı. O sırada Allah tarafından ateşe *"Ey ateş , İbrahim'e karşı serin ve selamet ol"* emri verildi. Bunun üzerine; ateş su (**Halil-ür Rahman Gölü-Balıklıgöl**), odunlar da balık oldu. Hz.İbrahim salimen bir gül bahçesinin içersine düştü. Allah sevgili kulu ve peygamberi Hz.İbrahim'i bir mucize olarak korumuş ve yakmamıştı .

Rivayete göre Nemrud'un kızı **Zeliha**'da, İbrahim'e inandığı için kendini O'nun peşinden ateşe attı ve düştüğü yerde **"Ayn-ı Zeliha"** gölü oluştu .

Hz. İbrahim'in doğduğu mağara, O'nun ve Zeliha'nın düştüğü yerde oluşan Halil-ür Rahman (Balıklıgöl) ve Aynzeliha gölleri şehir merkezinde olup her yıl onbinlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. Her iki göldeki balıklar kutsal kabul edildiğinden yenilmemekte ve korunmaktadır (Resim 10,11,12).

Misafirleri çok seven ve misafirsiz sofraya oturmayan Hz.İbrahim'in bu özelliği adeta günümüzdeki Urfalılara da yansımıştır. Zira, Urfalılar misafir ve ikram sevme özellikleriyle turistlerin büyük ölçüde takdirini kazanmışlardır.

Hz.İbrahim Urfa'dan Hicaz'a giderken bir süre Harran'da kalmış, bu nedenle Harran'a **"Hz.İbrahim'in şehri"** denilmektedir. Bazı tarihi kaynaklar Harran'da İbrahim Peygamber'in evinin ve mescidinin bulunduğunu, O'nun otururken yaslandığı bir taşın mevcut olduğunu yazmaktadır.

Hız.İbrahim birinci evliliğini **Sara** ile Akçakale ilçesi yakınlarındaki su kaynağında yapmış ve bu evlilikten **İshak** adında bir oğlu olmuştur. Bu nedenle günümüzde bu su kaynağına "**Düğün Gözü-Düğün Pınarı**" anlamına gelen **Ayn El-Arus** denilmektedir. İkinci evliliğini **Hacer** ile yapan Hz. İbrahim'in bu evlilikten de **İsmail** adında bir erkek çocuğı olmuştur. Hz. İshak'ın soyundan **Hız.Yakub** ve İsrailoğullarına gönderilen bir çok peygamber (**Hız.Yusuf, Hız.Musa, Hız.Harun**) gelmiştir. Hz.Hacer'den doğan Hz.İsmail'in soyundan ise İslam peygamberi **Hız.Muhammed (a.s.)** gelmiştir. Bunun içindir ki Hz.İbrahim peygamberlerin atası olarak bilinmektedir.

LUT PEYGAMBER VE URFA

İbrahim Peygamber'in kardeşi **Haran**'ın oğlu olan **Hız.Lut** amcası Hz.İbrahim'in ateşe atıldığını görmüş ve ateşin O'nu yakmadığına şahit olmuştur. Hz.Lut, amcası İbrahim Peygamber'le birlikte hayvancılıkla uğraşıyordu. Her ikisinin de malı mülkü pek çoğaldığı için kaldıkları yer birlikte yaşamalarına yetmiyordu. Bu nedenle Hz.İbrahim'in çobanlarıyla Hz.Lut'un çobanları arasında kavga çıktı. İbrahim Lut'a kardeşçe ayrılmasını ve başka bir yer seçerek gidip oraya yerleşmesini söyledi. Bunu anlayışla karşılayan Lut, Urfa'dan **Sodom**'a doğru yola çıkmıştır.

İSRAİLOĞULLARI PEYGAMBERLERİ VE ŞANLIURFA

İsrailoğulları peygamberlerinden **Hız.Yakub**'un dayısı kızları ile Haran'da evlendiğine, Mısır'da **Firavun**'dan kaçan **Hız. Musa**'nın Şuayb Şehri yakınındaki Soğmatar'a gelerek Şuayb Peygamber'in kızı ile evlendiğine ve mucizevi asasını Şuayb Peygamber'den burada aldığına inanılmaktadır.

YAKUB PEYGAMBER VE URFA

Harran Hız. Yakub Kuyusu

İbrahim Peygamber'in torunu olan **Yakub Peygamber**'in babası **İshak Peygamber**, annesi **Rebeka**'dır. Yakub'a kin besleyen kardeşi **İys (Esav)** O'nu öldürmeyi tasarlıyordu. Esav'ın bu niyetini duyan anne Rebeka, oğlu Yakub'a kaçmasını söyledi. Yakup dayısı **Laban**'ın kaldığı Harran'a geldi. Burada bir kuyunun başında çobanlarla sohbet ederken dayısının kızı Rahel

babasının koyunlarını suvarmağa getirmişti. Yakub' dayı kızı Rahel'i görünce, kuyunun ağzındaki taşı kaldırdı ve dayısının koyunlarını suvardı. Sonra Rahel'i öptü ve O'na halası Rebeka'nın oğlu olduğunu söyledi. Yakub Harran'da bir ay dayısının yanında kaldı. Laban Yakub'a, ücretsiz hizmet olmayacağını, hizmetine karşılık ne istediğini sordu. Yakub Laban'ın küçük kızı Rahel'i istedi. Ancak Laban, bunun için 7 yıl hizmet etmesi gerektiğini söyledi. Yakub, Rahel'i o kadar çok seviyordu ki, bu yedi yıl göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Bu süre sonunda Laban, bütün halkın davet edildiği bir ziyafet (düğün) verdi , ancak gece Rahel yerine O'nun ablası Lea'yı verdi. Yakub sabah olunca bunun farkına vardı. Laban bu davranışına gerekçe olarak büyük dururken küçük kızın evlendirilemeyeceğini gösterdi ve Yakub'a Rahel'i alabilmesi için 7 yıl daha hizmet etmesi şartını koştu. O dönemde henüz iki kardeşle evlenmek yasaklanmamıştı. Yakub bu şartı da yerine getirdi ve dayısına ikinci 7 yıl hizmetten sonra Rahel'i de eş olarak aldı. Yakub'un Lea ve Rahel'den ve onların cariyelerinden çok sayıda çocuğu oldu. Çocuklarından biri olan **Yusuf**, en çok sevdiği eşi Rahel'den olmuştur.

Hz. Yakub'un Rahel ile karşılaştığında kaldırdığı kuyu taşının tıslımlı olduğuna inanılıyor ve bu taş Harran'da Hz.İbrahim Manastırı'nda saklanıyordu.

Hz.Yakub kuyusunun tıslımlı taşı için İslam öncesine ait Süryanice bir kaynaktaki şöyle bir öykü anlatılmaktadır: "*Çocuğu olmayan İstanbullu bir hanım Harran'a gidecek bir tüccara Hz.Yakub kuyusunun tıslımlı taşından bir parça getirmesi ricasında bulunur. Harran'a gelip İstanbul'a dönen bu tüccara tıslımlı taş parçası sorulur. Fakat tüccar söz verdiği bu görevi unutmamıştı. Hemen şehrin dışına giden tüccar bulduğu taştan bir parça kopararak onu ipek mendile sarıp kadına getirdi. Kadın hamile kaldı ve bir kız çocuğu oldu. Ancak kadın buna üzüldü ve tüccara "-eğer bana daha büyük bir parça getirseydin oğlum olurdu" diye sitemde bulundu. Tüccar, "Kadına rasgele verdiğim bu taşın yerine gerçekten Yakub kuyusunun taşından bir parça getirmiş olsaydım belki de kadının bir kaç çocuğu olacaktı" diye düşündü.*

Yakub Peygamberin Edessa'da (Urfa) muhafaza edilen çadırı Roma İmparatoru Antoniyus zamanında yıldırım düşmesi sonucunda çıkan bir yangınla yok olmuştur.

Günümüzde çok sayıda ziyaretçi çeken Harran'daki Yakub Kuyusu, çevresinde Şanlıurfa Valiliğince çevre düzenlemesi başlatılmış bulunmaktadır (Resim 13)

MUSA PEYGAMBER VE URFA

Soğmatar Hz. Musa Kuyusu

Hz. Musa, kardeşlerinden birinin bir Mısırlı tarafından dövüldüğünü görünce dayanamayıp araya girmiş ve Mısırlıyı öldürerek kuma gömmüştür. Bunu duyan **Firavun**, öldürmek için Musa'nın peşine düştü. Firavun'dan kaçan Musa, **Medyen** ülkesine geldi. Orada bir kuyunun başına oturdu. **Medyen** kâhini'nin 7 kızı vardı. Kızlar, babalarının sürüsünü suvarmak için kuyuya geldiler. Fakat oradaki çobanlar kızları kovdular. Kızları savunan Musa, sürüleri suvardı. Bunu duyan kahin, Musa'ya kızlarından birini vererek O'nu yanına aldı. Bu olayın **Şuayb Şehri**'ne 16 km. mesafedeki Soğmatar'da geçtiğine, kahinin Şuayb Peygamber olduğuna, Hz.Musa'nın mucizevi asasını burada **Şuayb Peygamber**'den aldığına inanılmaktadır. Soğmatar'daki bir kuyu Hz.Musa'nın Şuayb Peygamber'in kızları ile karşılaştığı kuyu olarak ziyaret edilmektedir (Resim 14).

ŞUAYB PEYGAMBER VE URFA

Şuayb Şehri Harabeleri ve Şuayb Peygamber Mağarası

Şuayb Peygamber'in Harran'a 27 km. mesafedeki **Şuayb Şehri** adıyla tanının antik kentte yaşadığına inanılmaktadır. Oldukça geniş bir alana yayılmış olan ve etrafı surlarla çevrili bu tarihi kent içersinde çok sayıda kaya mezarı ve üzerlerine inşa edilmiş yapı kalıntıları vardır . Harabeler arasındaki bir mağara Şuayb Peygamber'in makamı olarak ziyaret edilmektedir (Resim 15,16).

Bu şehire 16 km. mesafedeki **Soğmatar**'da Şuayb Peygamber ile **Musa Peygamber**'in buluştuğuna, Musa Peygamber'in, Şuayb Peygamber'in kızı ile burada evlendiğine ve mucizevi asasını Şuayb Peygamber'den bu şehirde aldığına inanılmaktadır.

EYYUB PEYGAMBER VE URFA

Eyyub Peygamber'in Hastalık Çektiği Mağara ve Eyyub Peygamber Kuyusu

Eyyub Peygamber, Hz. Yakub'un kardeşi İys'in (Esav) oğludur. Dedesi İshak Peygamber'dir. Annesi Hz. İbrahim ailesinden Hz. Lut'un kızıdır. Bir rivayete göre hanımı Yakub Peygamber'in kızı **Rahime**, diğer bir rivayete göre ise Hz. Yusuf'un oğlu **Menşa'nın** kızı Rahime'dir.

Urfa'da yaşayan Eyyub Peygamber çok zengin olup çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşıyordu. Yüce Allah kendisini imtihan etmek için önce mallarını, sonra çocuklarını elinden aldı ve daha sonra kendisine ağır bir hastalık verdi. Günlerce hasta yatağında yattı, vücudunu yaralar ve kurtlar sardı. Tüm bu musibetlere sabır ve şükür gösteren Eyyub Peygamber **Cebrail** (a.s.)'in getirdiği vahiy gereği ayağını yere vurdu ve yerden su fışkırdı. Bu su ile yıkanan Hz. Eyyub vücudunu kaplayan yaralardan hemen kurtuldu. Daha sonra içtiği bu şifalı su içindeki bütün dertleri de yok etti. Bunun üzerine Allah kendisine hem çocuklarının, hem mallarının iki katını verdi. Bunun için Eyyub Peygamber "*Sabır timsali*" tanınır ve musibete uğramış kimselere "*Allah Hz. Eyyub sabrı versin*" duasında bulunulur.

Eyyub Peygamber'in hastalık çektiği mağara, yıkanarak ve suyundan içerek şifa bulunduğu kuyu Şanlıurfa'nın Eyyubiye mahallesinde bulunmaktadır (Resim 17,18).

Bizans döneminde M.S. 460 yılında **Piskopos Nona** bu kuyunun suyunun cüzzam, fil ve gut hastalıklarını iyileştirdiğini keşfedince buraya bir hastane ve hamam yaptırılmıştır. Yine Bizans döneminde buraya inşa edilen şifacı azizler **Cosmas** ve **Damian** manastırlarında kuyunun şifalı sularıyla hastalar tedavi edilmekteydi.

1145 yılında Urfa'yı Haçlılardan alan İslam komutanı **İmadeddin Zengi**, Eyyub Peygamber kuyusunun şifalı suyu ile yıkanarak romatizma hastalığından kurtulmuştur. İmadeddin Zengi bu bölgede büyük bir hayır evi yapılması için emir vermiş ve çevredeki tarlaları bu hayır evine vakfetmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Zengi'nin ölümü üzerine bu proje gerçekleştirilememiştir.

İmadeddin Zengi ayrıca sayıları üçyüzün üzerinde Yahudi ailesini eşleri ve çocukları ile birlikte Urfa'ya getirerek yerleştirmiştir.

Eyyub Peygamber ve Hanımı Rahime Hatun Türbesi

Eyyub Peygamber'in ve hanımı **Rahime Hatun**'un mezarları (türbe) Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı **Eyyub Nebi Köyü**'ndedir (Resim19) . Bu köyde ayrıca **Elyesa' Peygamber**'in mezarı da bulunmaktadır. Bağdad seferi sırasında bu köye uğrayarak mezarları ziyaret eden Osmanlı padişahı **IV.Murad Han** çevredeki 17 köyün gelirini bu türbelerin bakımı için vakfetmiştir. Yüzlerce yıldır bilhassa dini bayramlarda ve arife günlerinde bu mezarlar binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Eyyub Nebi Köyü'nün 5 km. güneyindeki **Telgoran** (mezarlar tepesi) Köyü'nde bulunan bir mezarın Hz.Eyyub'un oğlu **Sivan**'a ait olduğu, kuzeyindeki **Gırlavık Köyü**'ndeki bir mezarın ise Hz. Eyyub'un diğer oğluna ait olduğu söylenilmektedir.

ELYESA' PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Eyyub Peygamber'i ziyaret etmek isteyen Elyesa' Peygamber uzun yıllar sonunda O'nun yaşadığı Eyyub Nebi Köyü'ne ulaşır. Ancak kendisi bunu bilmemektedir. Karşısına insan kılığına girmiş Şeytan çıkar ve Eyyub Peygamber'in daha çok uzaklarda olduğunu söyler. Yaşlanmış ve yorulmuş olan Elyesa' Peygamber bunu öğrenince umutsuzluğa düşer, ve Eyyub Peygamber'i göremeden orada vefat eder ve Eyyub Nebi Köyü'ne gömülür.

İSA PEYGAMBER - HİRİSTİYANLIK VE ŞANLIURFA

M.Ö.132-M.S.244 yılları arasında Urfa'da bir şehir krallığı olarak hüküm süren **Osrhoene Krallığı** dönemi Hıristiyanlık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu dönemin kralarından **V.Abgar Ukkama** M.S. 13-50 yılları arasındaki ikinci saltanatı sırasında **Hz.İsa**'ya mektup yazarak halkıyla birlikte dinini kabul ettiğini belirtmiş ve O'nu hem kendisini tedavi etmek, hem de dinini öğrenmek üzere elçisi **Hannan** (Hellence **Ananias**) vasıtasıyla Urfa'ya davet etmiştir. (1979 yılında Urfa Müzesi Müdürlüğü tarafından Şehitlik semtindeki Roma dönemi nekropolünde yapılan arkeolojik kazıda

ortaya çıkartılan bir kaya mezarının döşemesinde **Abga Ukkama**'nın mozaik portresi bulunmuştur. Resim 20).—

Hız. İsa Urfa'ya gelemeyeceğini, ancak Urfa'yı takdis ettiğine dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini havarilerinden **Thomas** da denilen **Adday** ile birlikte Kral Abgar'a göndermiştir. Kral Abgar bu mendile yüzünü silerek sağlığına kavuşmuştur. Urfa'da kalan **Adday**, İncili ilk defa Urfa halkına öğretmiştir (Resim 21,22).

Hız.İsa'nın Urfa Kralına gönderdiği mektubun Grekçesi Urfa'nın Kırkmağara mevkiindeki bir mağaranın girişinde kaya zeminine işlenmiştir. Son yıllarda gecekondular altında kalarak kaybolan bu mağara cephesindeki mektup, 1914 yılında H. von Oppenheim tarafından tespit edilerek yayınlanmıştır (Resim 34). Mektupta şunlar yazılıdır: "*Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adındaki kentine. Ne mutlu beni görmeden bana inanmış olan sana. Çünkü sana devamlı sağlıklılık bahşedecektir. Senin yanına gelmem hususunda bana yazdıklarına gelince; bilesin ki görevlendirilmiş olduğum her şeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdikten sonra beni göndermiş olana, Baba'ya dönmem gereklidir. Sana ızdıraplarını (hastalığını) iyileştirmek, sana ve seninle olanlara ebedi yaşam ve barış bahşetmek, ayrıca senin şehrine dünyanın sonuna kadar düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havarilerimden birisini, Thomas da denilen Adday'ı göndereceğim. Amin, efendimiz Christo'nun mektubu".*

Prof.Dr.J.B.Segal "**Edessa The Blessed City**" adlı eserinde, bu mektubun Yunanca yazılmış kopyalarının Kuzey Anadolu'da Euchatai'de iki taş, Makedonya'da Philippi'de bir taş üzerinde bulunduğunu kaydetmektedir. Prof.Segal ayrıca, Ephesos'ta bir evin kapısı üzerinde taşta yazılmış olarak bulunan başka bir kopyanın daha geç bir tarihe ait olduğunu söylemektedir.

Urfa'nın Hız.İsa tarafından kutsanmış olması, Hıristiyanlığı dünyada ilk kabul eden krallığın Urfa krallığı olması bu ilin "*kutsanan şehir (the blessed city)*" adıyla tanınmasına neden olmuştur.

"*Hagion Mandilion*" adı verilen kutsal mendil üzerindeki portre daha sonra Bizans ressamlarına ve Hıristiyan sanatçılara onu olmuş, binlerce ikona üzerine işlenmiştir. M.S. 944 yılında Bizans imparatorunun doğudaki kuvvetlerinin komutanı **Ioannes Kurkuas** Urfa üzerine yürüyerek bu mendili almayı başarmış ve onu büyük bir törenle İstanbul'a götürmüştür.

İsa Peygamber'in Kutsal Mendili ve Eyyub Peygamber Kuyusu

1145 yılında Urfa Süryani kilisesinin reisi **Basil Bar Şumana** dost olduğu İmadeddin Zengi'ye şunları anlatmıştır : *"Urfa'yı ziyarete gelenlerden birisi Hz.İsa'nın mucizevi portresinin bulunduğu mendili, saklı olduğu Cosmas Manastırı'ndan çalar ve cebine koyar. Manastırda geceleleyen ziyaretçinin cebindeki mendil karanlıkta ışık ve nur saçmaya başlar.Yanmaktan korkan hırsız, mendili yakındaki Eyyub Peygamber kuyusuna atar.Kuyudan güneş misali bir ışık çıkar. Böylece mendil kuyudan çıkarılarak manastırdaki yerine konur"*.

Kaynakça

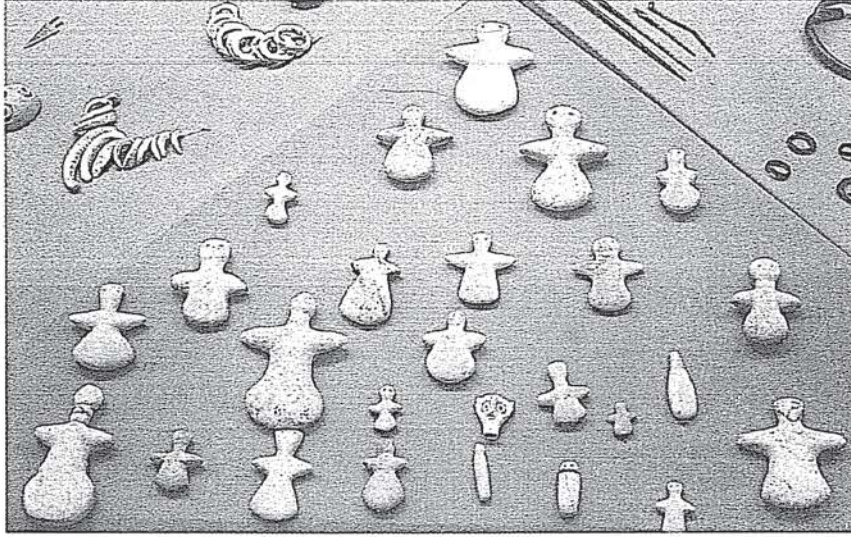
- Cömert, Bedrettin., **Mitoloji ve İkonografi**, Ankara 1980.
- Çelik, Mehmet., **Süryani Kilisesi Tarihi C. I**, İstanbul 1987.
- Çiğ, Muazzez İlimiye., **İbrahim Peygamber**, İstanbul 1997.
- Drijvers, H.J.W-J.F.Healey., **The old Syriac Inscriptions Of Edessa And Osrhoene**, 1999
- Hayes, E.R., **Urfa Akademisi**, (Çev.Yaşar Güneç), İstanbul 2002.
- Gündüz, Şinasi., "Harraniler", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.6**, s.240-242, İstanbul 1997. - - Kazancı, A.Lütfi., **Peygamberler Tarihi, C.1-2**, İstanbul 1997.
- Kürkçüoğlu, A.Cihat., **İnançlar Diyarı Şanlıurfa-Şanlıurfa Land of Faith** (İng.Çev.Zuhal Karahan Kara), Ankara 2000.
....., **Harran Yolların Buluştuğu Kent**, Ankara 2000.
- Von Oppenheim,M-F. Hiller von Geartringen., "*Höhleninschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar*", **Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften**, zu Berlin 1914.
- Oymak, Mehmet., **Hz.İbrahim Halilullah ve Şanlıurfa**, Ankara 1991.
..... **Şanlıurfa ve Hz.Eyyub**, Ankara 1994.
- Segal, J.B., **Edessa,The Blessed City**, Oxford 1970. **Edessa (Urfa) Kutsal Şehir**, Türkçe çeviri : Prof.Dr.Ahmet Arslan, İstanbul 2002.
- Şeşen,Ramazan., **Harran Tarihi**, Ankara 1993.
- Yardımcı, Nurettin., "*Harran Kazıları*", **T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Bülteni**, Sayı 7, Ankara 1986.
....."*1985 Harran Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*", **VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara 1986.

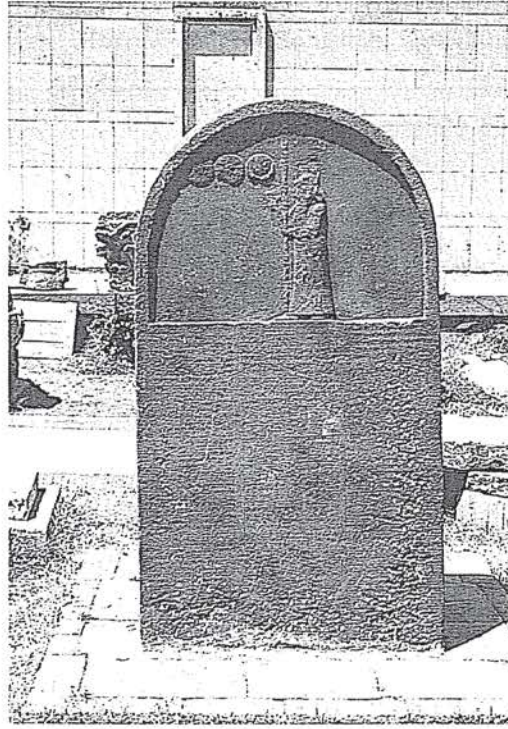
Resim 1. Göbeklitepe Tapınakları

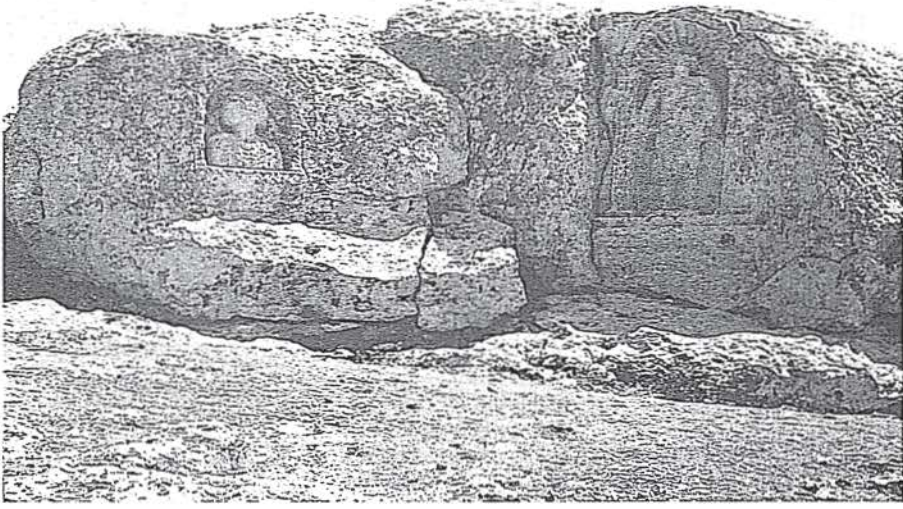
Resim 2. Göbeklitepe Tapınaklarında Hayvan Kabartmalı Stel

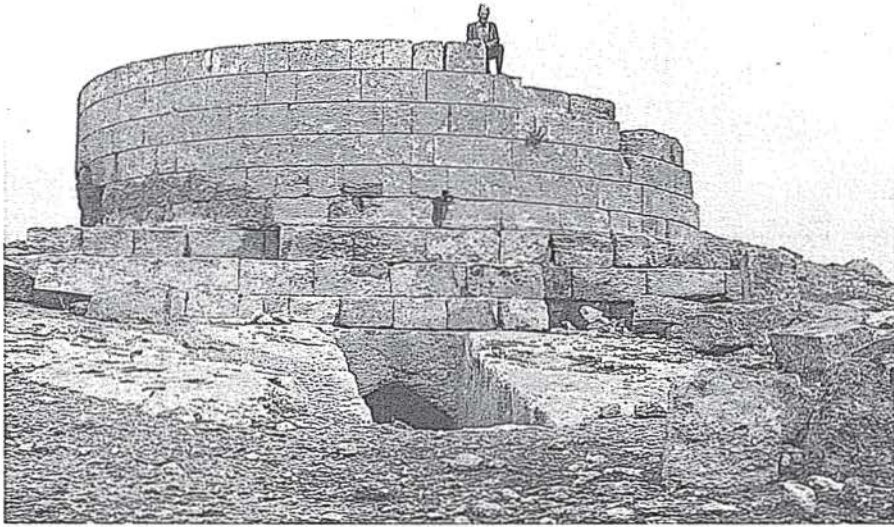
Resim 3. Tiriti Höyük Nekropolünde Bulunmuş İdoller (Urfa Müzesi)

Resim 4. Babil Kral Nobonid'i Ay ve Güneş Tanrularına Saygı Duruşunda Gösteren Çivi Yazılı Stel (Şanlıurfa Müzesi).

Resim 5. Soğmatar Kutsal Tepe'de Ay ve Güneş Tanrılarını Temsil Eden İnsan Kabartmaları.

Resim 6. Somatar'da Venüs Tapınağı

Resim 7. Soğmatar Pognon Mağarası'nda Gezegen Tanrıları Tasvir Eden İnsan Kabartmaları.

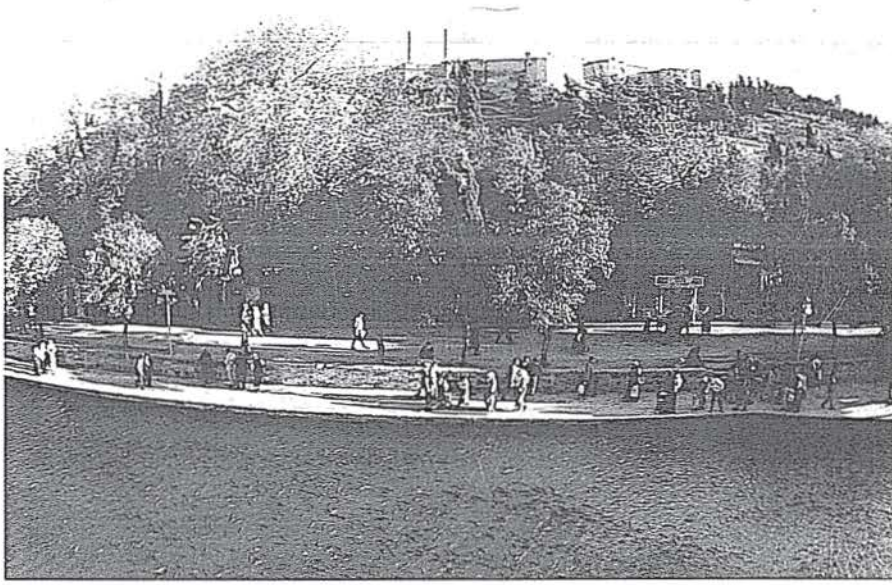
Resim 8. Kırların Koruyucu tanrısı (Urfa Müzesi)

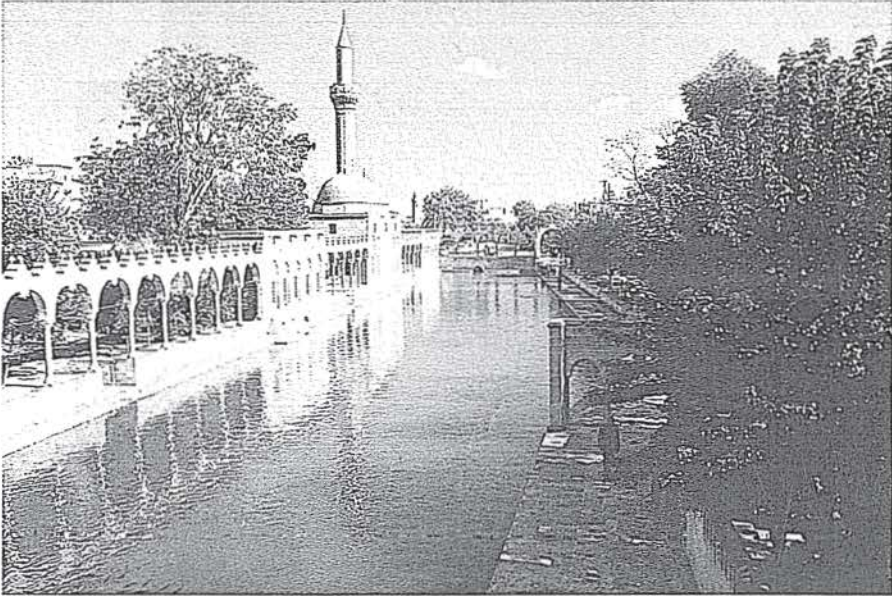
Resim 9. Zafer Tanrçası Nike

Resim 10. İbrahim Peygamber'in Doğduğu Mağara

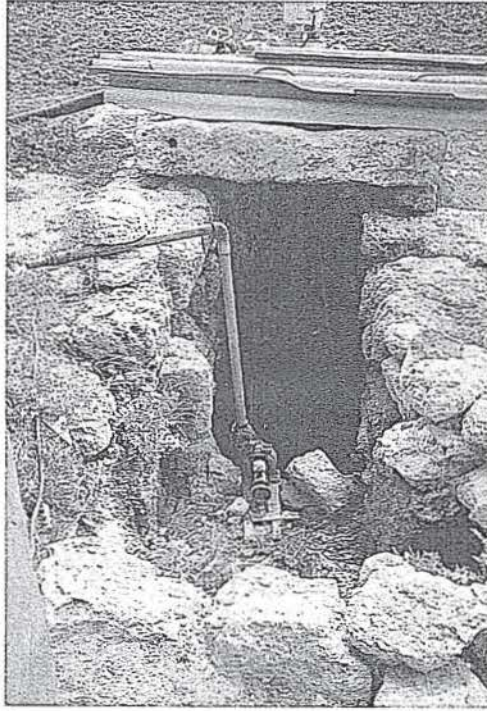
Resim 11. İbrahim Peygamber'in Ateşe Atıldığı Tepe (Şanlıurfa Kalesi) ve Düştüğünde Oluştuğuna İnanılan Halil-ür Rahman Gölü.

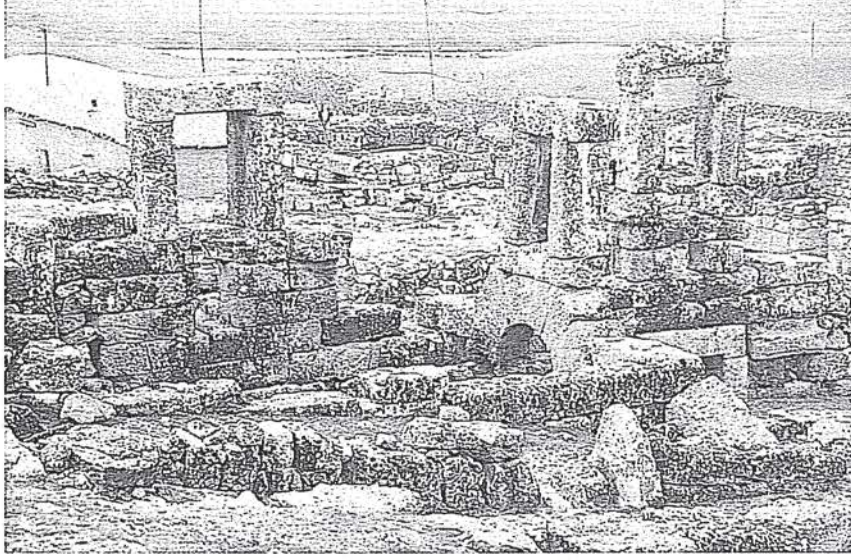
Resim 12. Halil-ür Rahman Gölü ve Rızvaniye Camii

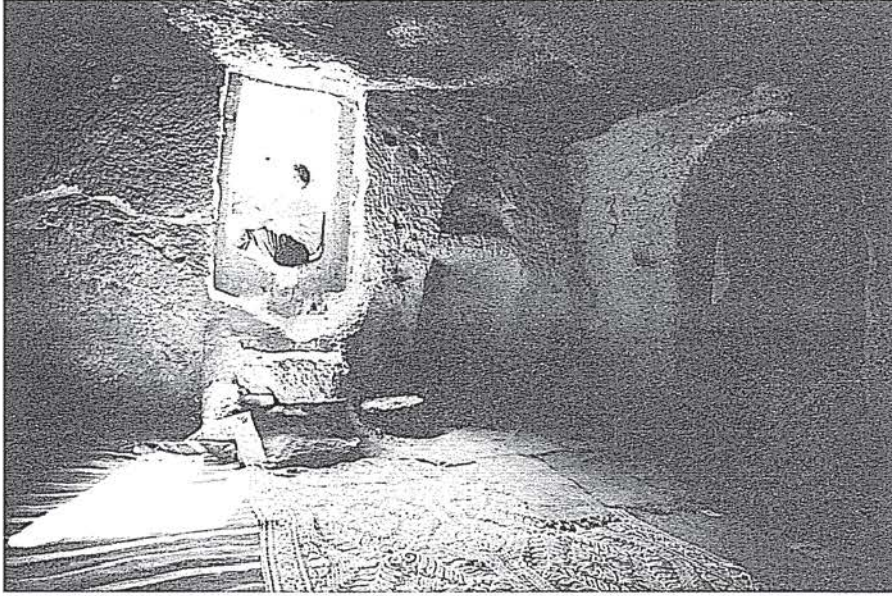
Resim 13. XIX. yüzyıl Sonlarında Harran'daki Yukub Peygamber Kuyusu (C.Kürkçüoğlu Arşivi).

Resim 14. Soğmatar Hz.Musa Kuyusu

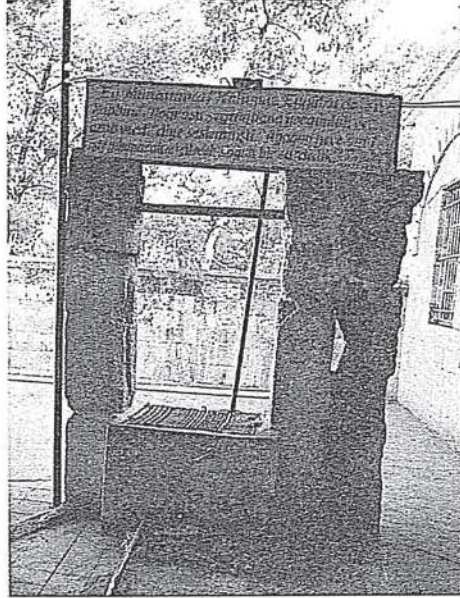
Resim 15. Şuaybşehri Harabeleri

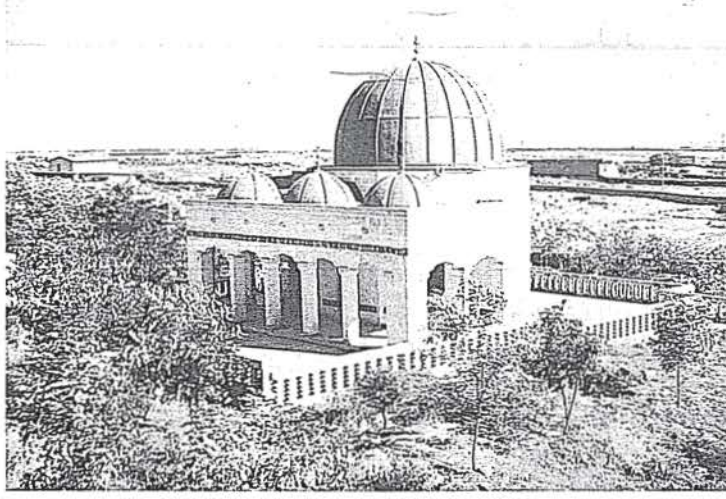
Resim 16. Şuaybşehri Harabeleri

Resim 17. Eyyub Peygamber'n Hastalık Çektiği Mağaranın Girişi.

Resim 18. Eyyub Peygamber'in Yıkılarak Suyundan Şifa Bulduğu Kuyu

Resim 19. Eyyub Peygamber'in Eyyub Nebi Köyü'ndeki Türbesi

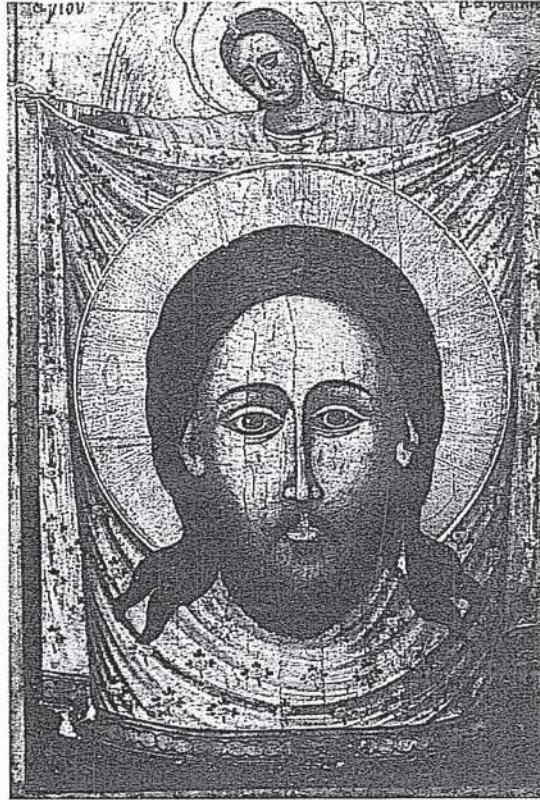

Resim 20. Hz. İsa İle Mektuplaşan Urfa Kralı Abgar Ukkama'nın Mozaik Portresi

+ ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΙΣΥΓΑΡΕΚΑΙΗ ΠΟΛΗΣ ΣΟΥΗΤΙΣ ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΕΔ
 ΕΣΑΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΙΟΠΕΠΙΣΤΕΥΣΑΣ ΕΙΣ ΕΜΕ Η ΕΩΡΑΚΩΣ Η ΕΟΤΥΓΕΙ
 ΛΕΤΟΙΗ ΣΟΙΣ ΕΤΑΙΣ ΟΙ ΔΙΑΠΑΝΤΟΣ ΠΕΡ ΔΕ ΧΕΓΡΑΥΑΣ ΜΟΙ ΤΟΝ ΕΛΘΕΙΝ
 ΠΡΟΣ ΕΔΕΟΝ ΕΣΤΙ ΔΙΟ ΔΠΕΣΤΑΝ ΗΝ ΕΝΤΑΥΘΑ ΠΛΗΡΩΣΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ
 ΠΛΗΡΩΣΑΙ ΔΗΛΑΝ ΗΦΘΗΝ ΔΙ Η Ε ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΕΙΛΑΝΤΑ ΜΕΓΡΑ
 ΑΠΟΣΤΕΛΛΩ ΔΕ ΣΟΙ ΕΝ ΑΤΩΝ ΜΑ ΘΗΤΩΝ Η ΜΟΝΟΝ ΟΜΑΤΙ ΘΑ ΔΔΑ Ι
 ΟΝ ΤΟΝ ΚΑΙ ΘΩΜΑΝΟΣ ΤΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΣΟΝ ΘΕΡΑΠΕΥΣΕΙ ΚΑΙ ΞΩ
 ΗΝ ΔΙΩΝ Η ΟΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗ ΗΝ ΣΟΙ ΠΑ ΡΑΣ ΧΟΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΣΥΝ ΣΟΙ ΠΑΣΙ ΚΑΙ
 ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΣΟΝ ΠΟΙΗΣΕΙ ΤΟΙ ΚΑΝ ΟΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΔΕΝ ΑΤΩΝ Η ΧΕΡΘΗ ΚΑ
 ΤΙΣ ΑΥΣΑΙ ΑΥΤΗΝ ΕΟΣ ΤΙΣ ΣΥΝ ΤΕΛΕΙ ΑΣΦΚΟΣ ΜΟΝ ΔΗΝΗ + ΕΠΙΣΤΟΛΙΤΟΝ
 ΚΩΝ Η ΜΩΝ Η ΣΥ

0 10 20 30 40 50 cm

Resim 21. Hz.İsa'nın Urfa Kralı Abgar Ukkama'ya Gönderdiği Mektubun Kırkmağara'daki Bir Mağara Üzerine Kazınmış Grekçe Metni (H.Von Oppenheim'den)

Resim 22. Hz.İsa'nın Mucizevi Mendili'nin Temsili Resmi.